

Organizace ve světle vybraných sociologických paradigmat

Dagmar Svobodová

Obsah

- **Obecná sociologie**
 - sociologická paradigma
 - teorie konsenzuální
 - teorie konfliktu
 - teorie interpretativní
 - symbolický interakcionismus
 - fenomenologická sociologie
 - etnometodologie
- **Organizace z hlediska teorie konfliktu**
- **Organizace ve světle interpretativní sociologie**

Vymezení pojmu „Paradigma“

Paradigma = předpoklad

- Pojem „paradigma“ zavedl Kuhn pro označení vnitřně sourodých soustav hodnot, pojmů a představ, které vyjadřují dané způsoby vědeckého myšlení a výkladů světa.
- Pojem „paradigma“ zavedl i R. K. Merton, kterými označuje proceduru, která nám má objasnit pojmy, které byly použity k analýze určitého sociálního jevu.

Paradigma má umožnit:

- Kontrolovat použité pojmy
- Zmenšit nepromyšlené zavádění nových předpokladů
- Přispět ke kumulativní povaze sociologie jako vědy
- Funkcí sociologie je formulovat logická, vzájemně propojená a doložená tvrzení o sociální struktuře, jejich změnách, chování člověka a o důsledcích tohoto chování
- Jednotlivá paradigmatata představují odlišné pojetí vědeckosti

Vývoj společnosti v sociologických paradigmatech:

- Herbert Spencer aplikoval Darwinovu teorii vývoje na sociální dění
- Nastává proměna národa jako stálý postup k většímu rozsahu
- Dochází k vzrůstu národa
- Z homogenního kmene se stává jeden civilizovaný národ
- Národ se stává uspořádanějším a přesnějším

Sociologická paradigmata

- Základní paradigmata sociologického myšlení vyplývají z odpovědi na otázku, **jak je vůbec možné uspořádat společnost?**
- Odpověď:
 - a) Teorie konsenzuální
 - b) Teorie konfliktu
 - c) Teorie interpretativní

a) Teorie konsenzuální

- **Paradigmata (předpoklady) teorie sociálního konsenzu:**
- Sociální systémy jsou integrované
- Společnosti jsou soudržné
- Společenský život závisí na solidaritě
- Společnost uznává legitimní autoritu
- Sociální život zahrnuje závazky
- Sociální systémy mají tendenci přetrvávat
- Základními prvky společenského života jsou hodnoty a normy

b) Teorie konfliktu

- **Paradigmata (předpoklady) teorie konfliktu:**
- Sociální systémy jsou založeny na protikladech, mají tendenci ke změně
- Vznikají strukturální konflikty
- Konflikty vyvolává mocenská nerovnost

Sociální konflikty

- **Opoziční proces v zaostřené formě, který vzniká z rozdílných názorů a zájmů**
- Sociální konsenzus – dohoda, shoda
 - vytvoření nadfunkcionální jednoty a vazby

Coser

Analyzuje pozitivní funkce konfliktu. Konflikt přispívá k udržení sociálních vztahů
Nerealistický konflikt – konfliktní strany jsou podružné a vybití agrese se stává hlavním motorem jednání, nebezpečí pro společnost.

Milles

Rozum je uplatněn v ekonomii, podporoval motivaci vést lidi k umění nést zátěž svobody.

Dahrendorf

Zabýval se konflikty mezi veškerými velkými sociálními skupinami z důvodu podílu na moci. Zabýval se konfliktem politickým a průmyslovým.

Collins

Zabýval se tím, že v lidech vzniká odpor, na základě nerovného rozdělení zdrojů.

c) Teorie interpretativní

- **Paradigmata (předpoklady) teorie interpretativní:**
- Základním východiskem je to, že svět, který lidé obklopují je závislý na přístupu lidí k němu
- Lidský svět je vytvořením těch, kteří v něm žijí
- Je jedním z paradigmat, jak vysvětlujeme sociální vztahy v sociologii
- Hlavním představitelem je Max Weber
- Do interpretativní sociologie řadíme symbolický interakcionismus, fenomenologickou sociologii, etnometodologii, a také sociology, které lze obtížně zařadit do škol, protože jejich díla jsou ovlivněna interpretativní sociologií (př. Luckmann, Gouldner, Giddens,..)

Symbolický interakcionismus

- **Symbolický interakcionismus** je směr v sociálních vědách, který myšlenkově navazuje na interakcionismus, zdůrazňuje však symbolické zprostředkování sociální interakce mezi jednotlivci. Symboličtí interakcionisté zastávají názor, že význam je vytvářen ve výměně symbolických obsahů během interakce a soustředí se tedy především na jazyk a řeč jako její prostředky.
- Lidé se chovají na základě významů, které věcem připisují
- Významy nejsou vlastnostmi věcí samotných, ale jsou produktem sociální interakce, která probíhá mezi členy společnosti
- Významy nejsou stabilní, mohou být pozměňovány v průběhu nových interakcí
- Dramatický přístup v symbolickém interakcionismu nazýváme **sociologie přetvářky (dramaturgická sociologie)**
- **2 hlavní představitelé:**
 - **Ervin Goffman**
 - **H. D. Duncan**

Sociologie přetvářky

Ervin Goffman

- lidé se chovají na základě předepsaných sociálních rolí, na základě kterých sledují své vlastní cíle
- lidé o sobě podávají falešný a nepravdivý obraz před ostatními lidmi, a tím ze sebe dělají lepšího člověka, než ve skutečnosti opravdu jsou
- mezilidské vztahy jsou strukturovány (lidé se přetvařují každý den)

H. D. Duncan

- společnost je uspořádaná hierarchicky – nerespektování hierarchie vede k provinění a z provinění se lze vykoupit na základě oběti -> charitativní akce, ale také válka
- základním symbolickým prostředkem je slušné chování (dobré mravy) – naznačuje druhým, na které místo v sociální hierarchii nás mají zařadit a zároveň říká, na které místo je řadíme my
- Nejvyšší moc nad lidmi má symbol, který je aranžován do podoby např. boj dobra a zla, pravda a lež, bůh a ďábel, atd.

Teoretické zdroje symbolického interakcionismu

- Termín poprvé použil **Herbert Blumer** v roce 1937
- Směr se vyvíjel již dříve, nejvíce ho ovlivnil **William James** a **John Dewey** v 19. století, kteří studovali způsoby, na základě kterých jsou modifikovány vrozené instinkty v průběhu opakujících se interakcí s druhými lidmi při řešení běžných problémů každodenního života, kde zdůrazňovali úlohu jazyka -> **pragmatické pojetí člověka**
- Další představitelé:
 - **Charles H. Cooley**
-člověk a společnost tvoří neoddělitelnou jednotu = „zrcadlové já“
 - **William Thomas**
-autor teorému definice situace
 - **George H. Mead**
-považován za vlastního zakladatele symbolického interakcionismu
- spolutvůrce teorie sociálních rolí (podstata sociálních rolí nespočívá v tom, co určitý člověk dělá, ale v tom, co druzí od člověka očekávají)
- pochází od něj pojem diskursivní univerzum – vyjadřuje to, jak diskutujeme s lidmi o jejich plnění sociálních rolí, např. lékař

Fenomenologická sociologie

- Směr v sociologii, který klade důraz na postavení individua v sociálním světě, na jeho prožívání sociálních situací a na studium každodenní činnosti jako základního objektu sociologického poznání.
- **2 vývojové etapy:**
- 1) První vývojová etapa – **Evropská** -> nezanechala v sociologii podstatnější vliv (M. Scheler)
- 2) Druhá vývojová etapa – **Americká** -> vychází z Husserlova pojetí "životního světa", které do sociologické podoby převedl A. Schütz. Na něho navázal umírněný směr (Berger), který neredukuje sociální realitu zcela na subjektivní prožitky a situace, a směr radikální, představovaný etnometodologií, který zdůrazňuje absolutní situační podmíněnost, a tedy neopakovatelnost lidského chování a interakce.

Fenomenologická sociologie

- **Alfred Schütz**
- Je považován za zakladatele fenomenologické sociologie
- Schütz si kladl dvě otázky:
- 1.otázka ontologická: ptá se na podobu životního světa a vzájemné porozumění si subjektů.
- 2.otázka metodologická: ptá se po podobě vědy, která se tímto životním světem zabývá, a po metodách, kterými je možné tento svět zkoumat.

- **V čem spočívá přínos Schütze a fenomenologické sociologie?**
- **A)Obrat od statistických popisných postupů k :**
- interpretačním
- rozumějícím
- hermeneutickým
- kvalitativním postupům
- **B)**Světů rozumíme tak, jak svět umíme interpretovat
- **C)**Typizační procedury jako rámce porozumění světu

- - Spočívá v analýze každodenní interakce a rozboru jejich metod

Etnometodologie

- Jeden ze sociologických směrů fenomenologické sociologie, který se zaměřuje na analýzu každodenních sociálních interakcí a rozbor metod, které lidé zkoumané skupiny sami používají k tomu, aby porozuměli světu.
- Název směru dal Harold Garfinkel v roce 1967.
- Předpokládá se, že každý z účastníků každodenního života je sám sobě (spolu s ostatními účastníky)sociologem.

Organizace ve světle vybraných sociologických paradigmat

- konsensuální přístup (zejména strukturně-funkcionální pojetí),
- teorie konfliktu,
- interpretativní sociologie
- hlavní stanoviska a představitelé jednotlivých přístupů

Vývoj názorů na organizaci

- Vznik organizací je spojen se samotnými počátky dějin lidstva
- Dělbou práce, nebo vztahy nadřízenosti a podřízenosti najdeme již v prvotních společnostech
- Vzorem pro dnešní budování organizačních vztahů se v naší kultuře stalo Římské impérium
- O systematickém studiu řízení lidí můžeme hovořit teprve na konci 19. století
- Vývoj názorů pak můžeme rozčlenit do řady myšlenkových etap zhruba po 20. letech 20. století:
 - Mechanistický přístup (do 20. let)
 - Škola lidských vztahů (20. a 30. léta)
 - Humanistický přístup (40. a 50. léta)
 - Moderní názory (60. a 70. léta)
 - Postmoderní názory (80. a 90. léta)

Organizace z pohledu hlavních paradigmat sociologie

- **interpretativní teorie** – důraz na tvůrčí potenciál sociálních aktérů, na jejich autonomii, suverenitu a svobodu
- **teorie konsensuální** (funkcionální, strukturalistické) – důraz na sociální podmíněnost veškerého lidského jednání, společenské tlaky, které formují jedince a skupiny
- **teorie konfliktu** – rozpornost a neslučitelnost zájmů jednotlivců a skupin, nerovnost podmínek aktérů a tlak sociálního systému jako celku

Strukturně funkcionální pojetí organizace

- Strukturní funkcionalismus chápe sociologie jako zvláštní sociální útvary odlišné od svého sociálního prostředí, jako útvary plnící specifické cíle, k jejichž dosažení jsou jistým způsobem strukturovány.
- Všechny umělé vytvořené organizace se přitom vyznačují:
- Dělbou práce, dělbou moci, dělbou zodpovědnosti, které jsou stanoveny způsobem podporujícím dosažení stanovených cílů
- Existenci jednoho, či většího počtu rozhodovacích center, které orientují úsilí všech členů organizace k dosažení cílů

Představitelé strukturního funkcionalismu

- **PARSONS** - studium organizace jako sociálního systému. Kulturně institucionální rovina (organizace reprodukuje hodnotové vzorce). Analýza rolí členů organizace.
- **SELZNICK** - organizace mají své základní potřeby, rozvíjejí prostředky sebeobrany.
- **MERTON** rozlišuje manifestní (často iluzorní) a latentní cíle. Z hlediska struktury si uvědomuje rozpor mezi formálními a neformálními vztahy. Vztah k Weberovi je obojaký, teprve **GOULDNER** formuluje organizační strukturu jako výsledek napětí mezi dostředivými a odstředivými tendencemi.

Organizace z hlediska teorie konfliktu

- **R. COLLINS** - pohlíží na organizace jako na arénu, v níž probíhá konfrontace protikladných zájmů. Rituály a ceremonie mají zabránit konfliktům ohrožujícím spolupráci. Kriticky se dívá na možnost, že by konflikt zmizel neformálními strukturami, jak očekává směr mezilidských vztahů. Strukturu organizace tvoří síť meziosobních vztahů a vlivů, souhrnem způsobů, jimiž se jedni snaží využívat druhé pro své cíle. Účelem organizační struktury není podpora dynamičnosti rozhodování, ale zajištění minimální koordinace aktivit velkého počtu zúčastněných.
- **CROZIER** – koncept omezené racionality, zóny nejistoty.

Organizace z pohledu interpretativní sociologie

- Podle interpretativního paradigmatu nelze na lidské jednání pohlížet jako na pouhý odraz systémových potřeb. Je naopak třeba vycházet z interakce, která probíhá tím způsobem, že aktéři při kládají významy svému vlastnímu jednání i jednání druhých. Interpretativní sociologie trvá na tom, že i vnější tlaky závisí na významech, které jsou produkty lidské interakce a v průběhu této interakce jsou produkty udržovány i měněny.
- **DAVID SILVERMAN** - tvrdí, že organizace je nestálý a proměnlivý výsledek dočasných interakcí různě motivovaných účastníků, kteří se snaží řešit své vlastní problémy. Změny v organizaci nejsou jen důsledkem vnějších vlivů, záleží na jejich uchopení konkrétními členy organizace.